

100 årsdagen for Kong Haakon VII's fødsel.

Regjeringens middag på Akershus.

Statsminister Trygve Bratteli's tale.

Den 3. august 1972 er gjort til en nasjonal minnedag på hundre-årsdagen for fødselen til den mann som i 1905 ble Kong Haakon VII. Han var 33 år da han ble kalt til norsk konge, og han fylte denne stilling i 52 år, til sin død i 1957.

Disse minner kaller opp i vår bevissthet dramatiske kapitler i vårt folks nyere historie, og også erindringen om en lang og byggende periode som forandret landet vårt fra et tilbakeliggende utkantområde til et moderne europeisk industrisamfunn. Og dagen minner oss om en meget interessant personlig biografi til den mann som i over et halvt hundre år skulle være Norges Konge.

Den danske prins Carl hørte til de europeiske kongelige familier som omkring århundreskiftet var knyttet sammen med sterke sosiale bånd og slektskapsbånd. Ingen krone ventet den unge prins i hans år fram til voksen mann og familiefar. Hele hans tilværelse var da også lagt opp på andre oppgaver enn dette.

Det var krisen i kongeunionen mellom Norge og Sverige - og denne krisens praktiske forløp - som gjorde det aktuelt å be prins Carl om å bli norsk konge. Hans farfar, Christian IX, var da fremdeles dansk konge, og prins Carl ble kalt til å ta norsk kongssete før hans far og senere hans eldre bror ble konger i Danmark.

Beretningene fra 1905 forteller om at det var ikke noe enkelt valg prins Carl ble stilt overfor ved det norske tilbudet. Det stilte ham overfor en situasjon han ikke kunne være forberedt på. Som også flere ganger senere i sitt liv, ble han stillet på en sterk prøve. Det var tydelig at sommeren 1905 hurtig modnet kandidaten til det gjenreiste norske kongedømme, og at han kom til Norge senhøsten 1905 bedre beredt til sin nye gjerning enn noen hadde kunnet vente få måneder før.

De spørsmål han måtte stille seg selv var flere. Under krisen ble det klart at ikke ubetydelige krefter ønsket republikk i Norge. I begynnelsen av dette århundre satt nok keisere og konger i tilsynelatende urokkelige posisjoner rundt i de fleste europeiske land. Men det brygget opp til uro og omveltninger. Sett i historisk perspektiv vet vi nå at innen en del år var mange av de strålende monarkier falt i grus. Det ventet en utvikling som allerede begynte å sende slag-skygger foran seg.

Under disse forhold var det ingen enkel oppgave å forme en ny kongestol i et av Europas minste land. Prins Carl måtte tenke grundig gjennom en rekke grunnleggende problemer som knyttet seg til det norske

tilbudet. Når vi nå kan se det i sammenheng, ser det ut til at han gjennom sommeren nådde fram til klarhet over hva et nytt norsk kongedømme kunne og burde være. Han formet noen enkle og grunnleggende prinsipper som kunne være hans basis også når han senere som konge møtte vanskelige situasjoner.

Eneveldets tid var definitivt forbi. Det hadde i Norge fått sitt grunnskudd allerede i 1814. Men også tiden for den personlige kongemakt, slik det ennå var sterke rester av i Sverige og Danmark, var ikke lenger til stede. Et kongedømme måtte helt ut tilpasses det politiske demokrati som var på frammarsj, og som så sterkt skulle komme til å prege utviklingen i mange europeiske land i de kommende årtier.

I dag vet vi at kongedømmet overlevde i de land hvor det best var i stand til å tilpasse seg de nye demokratiske styreformer. Der kongemakten søkte å stanse utviklingen, gikk den under.

Ved det kall prins Carl fikk i 1905, og ved den tolking han ga dette oppdraget, ble den senere kong Haakon VII sannsynligvis den første og den mest konsekvente konstitusjonelle monark i hele Europa.

Når han oppfattet dette så klart, har det sammenheng med et framtrædende trekk ved Haakon VII. Folk som hadde høve til å danne seg et bilde av ham sammenfatter sitt inntrykk med det som for de fleste er nærliggende å si: Kong Haakon var en klok mann. - Hans sunne forstand og omdømme preget hele tiden forvaltningen av hans høye embete.

Dette kom først til uttrykk ved de krav han stilte til formene for avgjørelsen av om Norge ville

ha ham til konge. Med stor stedighet fastholdt han de krav som førte til folkeavstemningen i 1905.

Det var hans grunninnstilling at han med omhu skulle fylle den stilling den demokratiske konstitusjon tillå hans høye embete og ikke gå utover dette. Han ville også være hele folkets konge, og ikke konge for en gruppe eller et parti.

Det siste var nå ikke så enkelt å få til i første del av dette urolige århundre. Det er vel kjent at den sterkt framrykkende arbeiderbevegelse ofte stilte seg meget skeptisk til kongedømmet. Men kong Haakon hadde valgt sin veg og sitt grunnlag. Med sikker stedighet fortsatte han å forme den konstitusjonelle konge, nasjonens konge.

Dette kom til uttrykk ved den kjente regjeringskrisen i 1928, ved Kongens holdning til forsøkene på å overse Arbeiderpartiet i den situasjon som var skapt ved valget i 1927.

Det ble den andre verdenskrigens harde vilkår som mer enn noe annet forenet konge og folk - hele folket. Kong Haakon baserte sin virksomhet og sin holdning på de samme konstitusjonelle grunnprinsipper han hadde festet seg ved allerede sommeren 1905. Ved hjemkomsten i 1945 sa han om situasjonen 9. april 1940: "Denne dag fikk vi valget mellom å stå som grunnlovens forsvarere eller å bøye oss. Det er meg en stor glede å kunne si at det var ikke tvil hos mine rådgivere, da vi stod overfor det spørsmål."

Fra sitt høye embete formet han det konsekvent konstitusjonelle kongedømme, i et av Europas mest demokratiske land. I denne konstitusjonelle kongestol

sitter i dag hans sønn, kong Olav V. - Gjennom ti-årene ble denne konstitusjonelle formen utviklet slik at de fleste i vårt demokratiske Norge ser dette som et praktisk spørsmål. Dette skyldes i høy grad kong Haakon som klok og stadig medvirket til å gi kongedømmet denne enkle og funksjonelle form.